

ОДРЖИВИ РАЗВОЈ И ЕКОЛОШКО ПРАВО

Сажетак: *Угроженост биодиверзитета и природе као основе живота, те угроженост квалитета живота, допринијело је, од стране Уједињених нација, до прокламовања принципа одрживог развоја. Он представља основу стратегије еколошке политике и еколошког права као стратегија заштите природне средине. Као право животне средине, еколошко право се темељи не само на традиционалном схватању права, већ и на екоцентричном и холистичком приступу који произлазе из концепта одрживог развоја.*

Кључне ријечи: *одрживи развој, биодиверзитет, међународно право, еколошко право, еколошка правда*

УВОД

Социологија је настала као наука с циљем рјешавања глобалних друштвених проблема, било антагонистичких друштвених конфликта или друштвене интеграције и, у тежњи да се ријеше ти проблеми, дуго је и нису ни интересовали не само **природа** као дио људске стварности, него и **екологија** и **еколошки проблеми**. Њен приступ изучавања у смислу „као да природа не постоји“ или да је „њено постојање неупитно“, довео ју је до тога да се сасвим разумљиво нашла у ситуацији која ју је учинила „неспремном пред изазовима еколошких проблема савременог друштва“ (Митић, 2007:61).^[1]

Али, са снажењем процеса индустријализације, као и са еколошким проблемима које је тај развој донио, почело се и у социологији другачије размишљати. Схватило се да се веома значајни глобални проблеми у области заштите животне средине, а који угрожавају *одрживост развоја (sustainable development)*, односе се на заштиту и одрживо коришћење биодиверзитета, шума, водних ресурса, земљишта, те на

^[1] Негдје, све до седамдесетих година прошлог стољећа су постојала погрешна гледишта о неисцрпности природних богатстава која се могу неограничено трошити. Под утицајем развоја екологије и еколошке мисли, таква су гледишта већ превазиђена.

климатске промјене, оштећење озонског омотача, опасне супстанце и отпад, ратне сукобе. Зато се и схватило да заштита околине мора бити утемељена на концепцији одрживог развоја како би се остварили циљеви – заштита екосистема и очување биодиверзитета, заштита и рационално коришћење природних ресурса.

Проблем загађења животне средине, која угрожава здравље и живот људи, истовремено је социолошки проблем, али и проблем еколошког права које се социјалном екологијом и социологијом налази у интердисциплинарној вези. Говорити о *еколошком праву* заправо значи говорити прије свега о *квалитету живота и праву на здраву природну*, али и на *здраву друштвену средину* као битним елементима *одрживог развоја*.

ЕКОЛОШКО ПРАВО И ЕКОЛОШКА ПРАВДА

Начело 1. *Декларације Конференције УН о човјековој средини* (из Штокхолма) афирмише право на здраву животну околину на сљедећи начин: „Човјек има основна права на слободу, једнакост и одоварајуће услове живота, у једној квалитетној околини која дозвољава живот у достојанству и благостању, и он носи свечану одговорност да заштићује и побољшава околину за садашње и будуће генерације“.

На II. Конференцији ОУН о животној средини и развоју (одржаној у Рио де Жанеиру, 1992.) прокламовани су сљедећи принципи „прихватљивог опстанка и одрживог развоја“: „право на одрживи развој се мора остварити како би се равномерно задовољиле потребе развоја и животне средине садашњих и будућих генерација” (принцип 3); остваривање новог и равноправног глобалног партнерства и сарадње међу државама, уважавање интереса свих у штићењу цјеловитости глобалног система животне средине и развоја, цјеловитости и међузависности планете Земље као нашег заједничког дома. Међународно право животне средине се одређује као “право на здрав и продуктиван живот у хармонији са природом”, као право које имају људска бића те се, зато, сматра да је то право дио права на “одрживи развој”, и као такво има утемељење у међународном праву животне средине.

У чл. 1 *Декларације о праву на развој* (УН 1986. године) пише: „право на развој је неотуђиво људско право на основу којег свако људско биће и народи имају право да учествују, доприносе и уживају економски, социјални, културни и политички развитац у којем сва

људска права и темељне слободе могу бити у потпуности реализоване“. Ово право укључује и пуни суверенитет над својим природним ресурсима, право на самоопредјељење, заштиту људске индивидуе као апсолутног бенефицијара овог права, учешће становништва у одлучивању, једнакост и поштовање принципа пријатељских односа и сарадње међу државама, стварање повољних услова за континуирано уживање других грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права.

Значајна *Афричка повеља о правима човјека и народа* (1981), је утврдила начело политичке и правне једнакости измеђе права народа и „класичних“ људских права. У *Афричкој повељи* пише: „Сви народи имају право на опште повољно стање околине која погодује њиховом развоју“ (чл. 24). Такође, *Протокол уз Интерамеричку конвенцију о људским правима* (1969), односно *Сан Салвадор протокол* (1988), у члану 11. ст. 1. прокламује право свакога на живот у здравој животној средини, а у ст. 2. пред државе потписнице ставља обавезу да проводе активности заштите, очувања и унапређења здраве животне средине.

Остваривање права на здраву природну средину и здрав живот, као и право на развој, подразумева постојање - стања *мира*. Али, посебан проблем представља рат, чији је антиеколошки карактер потпуно јасан, о чему пише и у декларацијама из Штокхолма и Рија. У начелу 26 *Декларације из Штокхолма* пише да човјек и његова природна околина морају бити поштеђени од нуклеарног оружја и других средстава разарања, те да државе морају настојати да постигну споразум о уклањању и потпуном уништењу таквог оружја. У принципу 24 *Декларације из Рија* се истиче да рат деструктивно дјелује на одрживи развој и да, зато, државе морају поштовати међународно право којим се обезбјеђује заштита животне средине у вријеме оружаних сукоба, а и сарађивати у њеном даљем развоју; у принципу 25 исте декларације се децидно истиче да су мир, развој и заштита животне средине међусобно недјељиви.

На конференцији у Рију је усвојена међународна конвенција о *биодиверзитету* (*The Convention on Biological Diversity*). По својим одредбама и својој обавезности се ова врста међународног уговора сврстава у тзв. „*меко право*“ (*“soft-law”*) али, и поред тога, државе су покренуте на међународну акцију. Под појмом „*меког права*“ се подразумевају акциони програми, споразуми, саопштења, резолуције и уговори у области животне средине, тј. документи који међународно правно нису обавезујући акти, али имају велики значај

јер служе као нека врста припреме јавности за увођење међународно-правне легислативе у одређеној области. Декларација је истакла концепт здраве животне средине као права човјека, што је посебно уочљиво у Штокхолмској декларацији, која истиче да „човјек има основно право на слободу, једнакост и адекватне животне услове, у средини чији квалитет омогућава живот у достојанству и благостању, и свечану обавезу да штити и побољшава ту средину за садашње и будуће генерације“ (Петровић, 2010:320-321; Чавошки, 2007:29).

Као значајни међународни документи који служе као основа конципирања *еколошке политике и права животне средине*, као тзв. „меког права“, су: *Декларација Конференције ОУН о човјековој средини* (1972); *Свјетска повеља о природи* (1982); *Најроби декларација* (1982); *Агенда 21* (1992); *Рио Декларација о животној средини и развоју* (1992); *Програм за даље спровођење Агенде 21* (специјално засједање Генералне скупштине УН – „Рио +5“, 1997); *Декларације и резолуције међународних организација* (Тодић, 2002:36).

Конвенција о биолошкој разноврсности – *бидиверзитету*, допринијела је развоју *међународног права*. Она је истакнула суверено право сваке земље у заштити “у областима изван националних јурисдикција, као и у другим питањима од узајамног интереса.” Истиче се да је “суверено право сваке земље да експлоатише своје природне ресурсе сходно својој властитој политици заштите човјекове околине.” Али, с друге стране посматрано, државе су и одговорне у свом односу према заштити животне средине; одговорност сваке државе је да “активностима не проузрокује штету животној средини у другој држави, односно областима преко националних граница.”

У Декларацији из Рија се прокламује *принцип сарадње* чија је суштина општа обавеза држава да сарађују. Принцип 7. Рио декларације прокламује да: “државе сарађују у духу глобалног партнерства у циљу очувања, заштите и обнављања здравља и јединства екосистема Земље. С обзиром на различит допринос глобалној деградацији животне средине, државе имају заједничке, али различите одговорности. Развијене земље прихватају одговорност, с обзиром да њихова друштва оптерећују глобалну животну средину и с обзиром на технологије и финансијска средства којима располажу”. Дакле, из тог произилази и *принцип заједничке али различите одговорности*.

На концепт *одрживости* и *одрживог развоја* се позива већи број међународних институција и организација, као и уговора закључених

у посљедњој задњих неколико деценија. На њему се темељи и концепт *еколошког права*. „Људска бића имају право на здрав и продуктиван живот у хармонији са природом; државе имају суверено право (у складу са принципима међународног права) да користе своја богатства сходно својој концепцији развоја, али на начин да тиме не штете животној средини других земаља; ради бољег рјешавања еколошких проблема, с обзиром на њихов глобални карактер, државе треба да раде на развијању повољног и отвореног међународног економског система који би уважавао интересе свих и штитио целовитост глобалног система животне средине и развоја“ (Марковић, 1991:353).

На концепту „одрживог развоја“ се темељи стратегија еколошке политике и правни оквир еколошког права заштите животне средине изнесене у Декларацији из Рија. Говорећи о међугенерациској правди овај концепт подразумејева ефикасну „еколошку правду“ (*environmental iustice*). „Ово је последица, да поставимо ствари на најопштији ниво, наше спознаје да људи имају значајан утицај на међусобну егзистенцију, чак и када нису чланови исте друштвене заједнице и када не припадају истом историјском времену... Између осталог, и питање одрживог развоја животне средине и питања која се односе на велики део проблема који остављамо у наслеђе будућим генерацијама, налази се у центру ових размишљања. Она чине део ширег оквира питања која се односе на правичну расподелу еколошких ‘добара’ (*goods*), као што су пољопривредно земљиште, чиста вода и минерална богатства, и еколошких ‘зала’ (*bads*), као што су осиромашено земљиште и загађени погони за прераду отпада. Ова питања – како еколошка ‘добра’ и ‘зла’ распоредити међу људима, у оквиру и изван тог друштва, као и међу различитим генерацијама – од недавна се означава као ‘еколошка правда’” (Baxter, 2011:5).

Еколошка правда се развила не само као покрет, већ и као концепт који наглашава “‘нефер’ расподеле утицаја савременог друштва, као што су излагање ризику (*risk exposure*), али истовремено узима у обзир расположива средства – боље речено њихов недостатак – за лица на која се односе прихватљиве одлуке... Из ове перспективе, веома је јасно да еколошка и социјална правда, по било ком стандарду, подразумева ефикасан приступ административном и правном систему како би

права била заштићена и како би постојећи закони у области заштите здравља и животне средине били примењени (J. Ebbeson)” (Лилић, 2011:6).^[2]

Тако се показује не само да ове садашње, већ и да будуће генерације, имају право на здраву животну средину и зато је спречавање загађивања животне средине неопходно како би и те генерације могле бити у стању да уживају то право као своје право. Начело одрживог развоја је постало „општеприхваћено у међународном јавном праву. Резултат је све већих и озбиљнијих загађења животне средине. Идеја на којој почива ово начело јесте успостављање одговарајуће везе између развоја и заштите животне средине, будући да је животна средина саставни део људске добробити. Ово начело подразумева још једну идеју која потиче из природног права, а то је идеја правичности како између различитих слојева друштва (између сиромашних и богатих нација, развијених земаља и земаља у развоју) тако и између садашњих и будућих генерација. Значи, будуће генерације имају исто право на здраву животну средину те је свако спречавање загађивања животне средине неопходно како би оне биле у стању да уживају то своје право. Коначно, начело одрживог развоја подразумева претпоставку да се утицај неке активности на исцрпљивање природних ресурса и степен загађења животне средине могу утврдити.“ Присутни све израженији еколошки проблеми, који су довели до нарушавања равнотеже у природној околини, су подстакнули Европску Унију да дефинише *начела заштите животне средине* на којима би се темељила еколошка политика и еколошко право ЕУ. Иако је већи дио тих начела прихваћен као међународна еколошка начела, ипак су она прокламована као *начела заштите животне средине ЕУ* (Чавошки, 2007:14).

Поред начела, односно идеје правичности, те начела одрживог развоја, треба поменути и друга основна начела заштите животне средине која се односе на државу и њене органе, као што су:

- *начело интегралности* – подразумијева да државни органи и органи локалне самоуправе обезбеђују интеграцију заштите и унапређења животне средине;
- *начело превенције и предострожности* – односи се на спречавање штета по природну околину, на то да свака активност мора бити испланирана како би ризици по

^[2] Појам „еколошке правде“, односно „околишне правде“ потврђује употребну вриједност живота и супростављен је интересима богатства, моћи и технологије, и постепено се „увлачи у умове и зацртане политике“ (Castells, 2002:139).

- животну средину и здравље људи били избјегнути или умањени, као и то да се користе најбоље технологије, техника и опрема који ће штити животну средину;
- *начело очувања природних вриједности* – односи се на очување геодиверзитета, биодиверзитета, те заштићених природних добара и подручја како би се обновљиви природни ресурси користили тако да им се обезбиједи обнова и унаприједи квалитет;
 - *начело одговорности загађивача и његовог правног сљедбеника* – односи се на законску одговорност физичких и правних лица која незаконитим и неисправним активностима доводе до загађења животне средине;
 - *начело „загађивач плаћа“* – односи се на плаћање накнаде трошкова загађивања животне средине због предузимања активности које су довеле до штете, загађења и угрожавања животне средине, и зато је одговоран и да плати надокнаду и трошкове санирања штете;
 - *начело „корисник плаћа“* – односи се на то да је свако ко користи природне ресурсе дужан платити реалну цијену кориштења и рекултивације;
 - *начело супсидијарне одговорности* – односи се на то да држава, односно државни органи, у случајевима када је загађивач непознат, отклањају посљедице загађивања животне средине и смањења штета насталих загађивањем природне средине;
 - *начело примјене подстицајних мјера* – државни органи и органи локалне самоуправе предузимају мјере очувања и одрживог управљања ресурсима животне средине и смањења загађења животне средине;
 - *начело информисања и учешћа јавности* – у концепту остваривања права на здраву животну средину, јер свако и има право да буде обавијештен о стању животне средине и да учествује у поступку доношења одлука спречавања или смањења загађења животне средине;
 - *начело заштите права на здраву животну средину и приступ правосуђу* – које подразумијева да грађани или група грађана и њихова удружења остварују своја права на здраву животну средину пред надлежним органом, судом, а у складу са законом (Чавошки, 2007:14-22; Батавељић, Војводић, 2009:20-22; Тодић, 2002:62-65).

Већ наведена *Декларација о животној средини* и развоју из Рио де Жанеира управо говори о „праву на здрав и продуктиван живот у хармонији са природом“. Њени принципи су у складу са реализацијом концепта *одрживог развоја*. Њихово не поштивање, као и не укључивање холистичке, биоетичко-еколошке парадигме у развојне историјске процесе, значи остајање на путевима *неодрживог развоја*. Управо зато је неопходно еколошко право и закони који ће санкционисати еколошки немар и подићи ниво еколошког понашања како би се природа заштитила. „Глобално искориштавање радне снаге, истиче Kernaghan, неће престати без могућности provedбе људских и радничких права, то једноставно није могуће. То се неће постићи ни добровољним пристанком компанија, ни приватизацијом, ни праћењем. Никада. Потребни су закони“ (Bakan, 2006:187).

Као бенефицијар права човек је дужан да предузима радње или да се уздржава од радњи којим се природна средина угрожава а еколошко право крши. У том смислу и јесте установљен систем функционалних принципа на којима почива еколошко право. Значајни документи на међународном плану који се односе на заштиту животне средине су: Конвенција о заштити птица корисних за пољопривреду (1902); Уговор о очувању туљана (1911); Конвенција која се тиче коришћења оловног бјелила у бојадисању (1921); Конвенција за регулисање китоловства (1931); Конвенција о очувању флоре и фауне у њиховом природном стању (1933); Конвенција о заштити природе и очувању дивљачи у Западној Хемисфери (1940); Хелсиншка правила (1966); Међународна конвенција о интервенцији на отвореном мору за случај несреће која проузрокује или може проузроковати загађивање нафтом (1969); Конвенција о мочварама које су од међународног значаја нарочито као станишта птица мочварица (1971); Конвенција о заштити свјетске културне и природне баштине (1972); Конвенција о спречавању загађивања мора са бродова (1973); Конвенција о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима (1979); Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала (1980); Конвенција о очувању антарктичких живих морских ресурса (1980); Конвенција УН о праву мора (1982); Међународни споразум о тропском дрвећу (1983, 1994); Бечка конвенција о заштити озонског омотача (1985); Монреалски протокол о супстанцијама које оштећују озонски омотач (1987), те лондонски (1990) и копенхагенски (1992) амандмани; Базелска конвенција о контроли прекограничног кретања опасних отпада и њиховом одлагању (1989); Конвенција о промјени климе (1992); Конвенција о биодиверзитету (1992); Конвенција Савјета

Европе о грађанској одговорности за штету насталу активностима опасним по животну средину (1993); Конвенција о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружја и њиховом уништавању (1993); Конвенција УН о борби против десертификације у земљама које имају озбиљну сушу или десертификацију, посебно у Африци (1994); Конвенција о неплوفيدбеном коришћењу међународних водотока (1997); Ротердамска конвенција о процедури претходно информисања сагласности за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини (1998); Орхуска конвенција о приступу информацијама, јавном учешћу у доношењу одлука и приступу правосуђу у стварима животне околине (1998); Конвенција о дуготрајним органским загађујућим материјама (2001).

Заштити човјекове средине све значајнију пажњу посвећују и поједине специјализоване организације и агенције Уједињених нација, као што су: Организација Уједињених нација за пољопривреду и исхрану (ФАО); Међународна организација рада (*International Labour Organization – ILO*), основана 1919. године; Свјетска здравствена организација (*World Health Organization – WHO*, основана 1945. године); Организација УН за образовање, науку и културу (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO*, основана 1945. године); Свјетска метеоролошка организација (*World Meteorological Organization – WMO*, основана 1950. године); Међународни панел за промјене климе (*International panel of Climate Change – IPCC*); Међународна поморска организација (*International Maritime Organization – IMO*); Међународна организација рада (*International Labour Organization – ILO*); Организација УН за исхрану и пољопривреду (*Food and Agriculture Organization of the United Nations – FAO*, основана 1945. године); Организација УН за индустријски развој (*United Nations Industrial Development Organization – UNIDO*); Међународна агенција за атомску енергију;

Али, и поред свега тог, ситуација са остваривањем права на животну средину није баш тако једноставна. Јер, „гарантовање права на животну средину на уставном нивоу и његово укључивање у каталог основних људских права требало би да значи постојање неопходних претпоставки за његову ефикасну правну заштиту.“ Сам карактер овог субјективног права омогућава особама да се њихово право поштује. Али то, наравно, не значи да то аутоматски доводи до квалитета заштите права. Један од највећих проблема када је у питању остваривање овог права се налази у чињеници постојања сукоба

између различитих интереса, на једној страни, и провођења мјера које могу осујетити нарушавање еко-система, на другој страни. То је сукоб између заштите права на здраву животну средину и моћних економских и других интереса који спречавају остваривање тог права. То, такође, показује да је неопходно балансирање између захтјева за економским развојем и захтјева за очувањем природе за садашње и будуће генерације. Па, и поред тога, та чињеница не искључује то да се еколошка права уносе у устав што би свакако и утицало на јавно мњење, као и на еколошку политику (Настих, 2011:217-218).

ЗАКЉУЧАК

Еколошко право, односно право животне средине је једним дијелом засновано на традиционалном учењу о правима човјека а, са друге стране посматрано, засновано је и на „екоцентричном приступу, и једној новој правној логици“. И, управо, у том смислу и представља нову, младу грану права. У нормативном смислу *право животне средине* представља „скуп начела и правних правила којима је регулисан човеков однос према природи, као и према окружењу које је створено људским радом. Реч је о посебном сегменту правног система са јасно одређеним предметом правног регулисања. Право животне средине у основи регулише двије групе питања. Прва се односи на права и обавезе које човек има или може имати у односу на заштићена добра у свом окружењу. Друга се тиче правне заштите. Она постаје актуелна када неко поступи супротно обавези и тиме угрози или повреди заштићена добра.“ (Николић, 2009:48).

Како је еколошко право, односно право животне средине, у доброј мјери антропоцентрички фундирано, јасно је да у будућем конципирању еколошког права управо треба напустити *антропоцентрички приступ*, а на његово мјесто у еколошком праву треба да буде заступљен – *биоцентрички, холистички, екоцентрични приступ*. Оно што је посебно важно напоменути управо и јесте то да у конципирању еколошког права треба напустити *антропоцентристички приступ* а развити *биоцентрички холистички, екоцентрични приступ*. „Екоцентрични приступ наглашава да се природа мора бранити од еколошког загађивања. Из тог произлазе обавезе за државу, али и за све појединце који у њој живе, да штите животну средину и да се уздржавају од предузимања оних мера које могу нарушити природни еко-баланс. Ако пођемо од тога да је очување животне средине један од циљева глобалне политике, онда то ствара за државу и позитивне и

негативне обавезе. Негативне обавезе подразумевају да држава треба да води рачуна о томе да не доноси одлуке које могу да проузрокују штете по природне ресурсе, чије очување је неопходно у интересу будућих генерација. Позитивне обавезе односе се на обавезу државе да доноси законе који ће спречити приватна лица, компаније, организације од проузрокавања штете природним ресурсима.“ (Настић, 2011:213-214).

Право на здраву животну околину (средину) је једно од права солидарности које у последње вријеме добија све више на значају с обзиром на угроженост и загађење природне средине и погоршане еколошке и здравствене услове живота. Људска врста мора имати ограничено право према ресурсима и у том погледу се понашати као *bonus pater familias*. Глобално еколошко право и глобална еколошка политика треба да регулишу еколошке проблеме тако што би своје основне принципе темељили на екоцентризму, холизму и биоцентризму.

ЛИТЕРАТУРА

- Bakan J., *Korporacija: patološka težnja za profitom i moći*, „Mirakul“, Zagreb, 2006.
- Baxter B., *A Theory of Ecological Justice*; цит. према: С. Лилић, *Инструменти еколошке правде*, у: *Екологија и право* (Ур. П. Димитријевић, Н. Стојановић), „Правни факултет – Центар за публикације“, Ниш, 2011.
- Батавељић Д., Војводић, М., *Санитарно-еколошко законодавство и надзор*, Висока здравствено-санитарна школа струковних студија `ВИСАН`, Београд, 2009.
- Castells M., *Moć identiteta*, “Golden marketing”, Zagreb, 2002.
- Чавошки А., *Основи еколошког права Европске уније*, “Правни факултет Универзитета УНИОН у Београду” – “Службени гласник”, Београд, 2007.
- Marković Ž. D., *Socijalna ekologija*, “Zavod za udžbenike i nastavna sredstva”, Beograd, 1991.

Митић Г., *Пре-еколошка социологија и еколошка рефлексивност савремене социологије*, „Годишњак за социологију“, Ниш, бр. 3, 2007.

Настић М., *Уставно регулисање права на здраву животну средину*, у: *Екологија и право* (Ур. П. Димитријевић, Н. Стојановић), „Правни факултет – Центар за публикације“, Ниш, 2011.

Николић Д., *Увод у право животне средине*, у: *Основе права животне средине*, „Правни факултет – Центар за издавачку делатност“, Нови Сад, 2009.

Petrović M., *Zdrava životna sredina – pravo čoveka ili vrednost kojoj se teži*, у: *Rizici i eko-bezbednost u postodernom ambijentu*, (Ur. Rade Biočanin), „Državni univerzitet u Novo Pazaru“, Novi Pazar, 2010.

Todić D., *Savremena politika i pravo životne sredine*, „Megatrend univerzitet“, Beograd, 2002.

Irina Kovačević
Faculty of Political Science
University of Banja Luka
Bosnia and Herzegovina

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ENVIRONMENTAL LAW

Summary: *The threat of biodiversity and nature as the basis of life, and quality of life endangerment, contributed by the United Nations, proclaiming the principles of sustainable development. It is based on the strategy of environmental policy and environmental law as a strategy to protect the natural environment. As environmental law, environmental law is based not only on the traditional understanding of law, but also to ecocentric and holistic approach derived from the concept of sustainable development.*

Key words: *sustainable development, biodiversity, international law, environmental law, environmental justice*